

Miután megismerkedtünk Kaposvár város és megyeszékhely 18–19. századi többedik keresztnéveivel, megállapíthatjuk, hogy a szülők minden korban több motívum egybevetésével és nagy körültekintéssel választottak nevet újszülött gyermekeiknek.

FÜLÖP LÁSZLÓ

A Barkóczy család névadási szokásai

A személynévkutatásokban megszoktuk, hogy a névtanos szakemberek főként egy-egy település, esetleg kisebb földrajzi tájegység névanyagát vizsgálják egy adott időben, vagy bizonyos időszakot tekintenek át. Ritkán fordul elő, hogy csupán egy család névválasztását elemzik.

Ezen tanulmány egy része szakdolgozatomnak, amelynek eredeti címe: A Barkóczy család története, genealógiája és névadási szokásai.

A témából adódik, hogy az elkészített részletes családfán szereplő összes keresztnévet vizsgálat tárgyává tegyük, s az is, hogy jelen esetben csak egy család névanyagát elemezzük.

Magának a dolgozatnak a magva egy nagy családfa, amelyen 16 nemzedék szerepel 1457-től 1996-ig. A rajta szereplő 168 név (86 férfi- és 82 női) adásának motívációit is gyakran ki lehet mutatni. Rajtuk kívül külön lejegyeztem a családfára nem illeszthető, igen értékes szórványadatokat is, ha a néviselők kimutathatóan a rokonsághoz tartoztak.

Anyaggyűjtésem eléggé szerteágazó volt: felhasználtam a hazánkban megjelent klasszikus lexikonokat, a keresztelési, házasságkötési és halálozási anyakönyvek mikrofilmen tárolt adatait, felkerestem őseim volt lakhelyének plébániáit, de az élő rokonokkal történt levelezés, valamint a gyér családi levéltár is szolgáltatott hasznos információkat. A leírtakon kívül több korabeli nemesi összeírás, a hazánkban és külföldön kiadott genealógiák (NAGY IVÁN, KEMPELEN BÉLA, SIEBMACHER) és az egyházi levéltárak adtak sok segítséget. Ez utóbbiak főleg azoknál az őseimnél, akik a papi hivatást választották egykoron, és esetleg még egyházi méltóságokká is váltak (egri érsekség, székesfehérvári és kassai püspökség).

Magában az eredeti dolgozatban a feldolgozás módszere más és más, hisz heraldikai, genealógiai, névtani, művelődéstörténeti stb. fejezeteim mind különböző eljárást kívántak meg.

Céлом mindvégig az volt, hogy az eltérően fellelt adatok esetében a válogatás lehetőleg a valóság és a hitelesség arculatát mindinkább megőrizze. (A bizonytalan adatoknál mindig jeleztem kételyeimet.)

A Barkóczyak régi, Vas megyei család, bár eredetileg birtokaik először Zala vármegyéhez tartoztak, csak később csatolták őket Vas vármegyéhez. Innen a szalai-zalai praedicatum. (A legelső szórványadat 1496-ból való, a családnév még Barkolchy alakban szerepel, sajnos keresztnév nélkül.) Kisnemességük eredetét

homály fedi, de biztos, hogy az említett megyében több birtokot is kaptak (Barkóc, Bazin, Lovászi). Ezeket azonban a mohácsi vész után a királyválasztási villongások miatt elvesztették. Az első őszám, akiről a történelem megemlékezik: Tamás, kit Martinuzzi 1547-ben Csanád vára megsegítésére küldött. Az egész család a Zápolya-párt híve volt, nem a királyválasztásokból győztesen kikerült Ferninándnak a híve. Kerecsényi András kapitány próbálta meg a Barkóczyak birtokait megszerezni 1557-ben. Bár első ízben elkergették a parancsot teljesítő papot és hivatalnokot, később karhatalommal mégis elűzték őket birtokukról.

A család ezután Zemplén megyébe költözött, s felemelkedésüket is innen számítjuk. I. László beházasodott a neves Ráskay családba, így családját „vagyon- és rangban emelé”. A család tagjainál a katonáskodás hagyománynak számított, voltak köztük várkapitányok, kapitányok, ezredek, tábornokok, sőt dandártábornokok is. Ők mind-mind újabb birtokokat szereztek elsősorban Zemplénben, de a környező megyékben is. A család II. Lászlótól kezdve két ágra, egy ún. grófi és egy bárói ágra szakadt. A későbbiek során a család több tagja kapott bárói, vagy ritkábban grófi címet, nagy családokba való beházasodás, katonai hőstettek vagy pártfordulások miatt.

Mint említettem a Barkóczyak a történelem során többször is kapcsolatba kerültek nagy nemesi családokkal, leginkább házasság révén (Lónyay, Festetich, Szirmay, Eszterházy, Zichy stb.). A fel-fellobbanó szerelmen túl joggal várták el, hogy a frigy révén a család vagyona gyarapodjék, és tekintélye nagyban emelkedjék. Közülük többen alispáni, főispáni rangot töltöttek be, ezt a két magas rangot a későbbiek során a család leszármazottai több mint 14 alkalommal kapták meg az uralkodótól. A katonáskodók közül többen meggyilkoltak (pl. I. László) vagy kivégeztek (Thököly végeztette ki I. Györgyöt és testvérét I. Zsigmondot).

III. Ferenc őszámnek 11 gyermeke született, akik közül (az adatok alapján) mindössze egy halt meg születéskor. Közülük érdemes megemlíteni fiát, V. Ferencet. Ő a papi hivatást választotta, tanulmányai után prépost, később egri püspök, majd 1761–65-ig, vagyis haláláig esztergomi érsek volt. Testvére, József kalocsai nagyprépost lett. VIII. László előbb egri kanonok, majd 1837-től fejevári püspök (feljegyzések vannak irodalmi munkásságáról is).

A családnak más férfitagjai a különböző századokban köztisztviselget vállaltak, így volt köztük több királyi kamarás, helyhatósági tanácsos, főrendházi tag vagy később jogász.

A családfa egy-egy személynél többször megszakad, kihal, ennek több oka is volt: papi hivatás, csak leánygyermek született, vagy éppen az illető magtalanul halt meg. Azonban mind e napig volt és van olyan ág, amelynek leszármazottai ma is élnek.

Trianon után a birtokok nagy részét Magyarországtól Szlovákiához és Ukrajnához csatolták, ekkor többen külföldre távoztak. 1945 után pedig a még megmaradt földbirtokot és kastélyokat államosították. Mindezen gazdasági-politikai események ellenére a család nagy része hazánkban maradt, s ma is élő leszármazottai beilleszkedtek és alkalmazkodtak az új körülményekhez.

E rövid történeti és családi áttekintés után térjünk rá a család névanyagára.

A családnév eredete

A család a nevét egy délnyugat-dunántúli kis faluról vette. A község két részből állt, *Kis-* és *Nagy-Barkócból*. Egykor nemesek által lakott szlovén (vend) település volt. A múlt század végén 121 háza volt és 831 római katolikus lakosa. 1323-ban még alsólindvai Bánffy Miklós tulajdona. Plébániája nem volt, csupán egy kis kápolna állott a lakosság részére. A barkóci filia hívei Muraszombatba jártak a régi gótikus templomba istentiszteletre. A kápolnát már lebontották, s helyébe e században új templomot emeltek (titulusa: Szent Anna). Az ősi kis kápolnából csupán egy értékes szobrot (Szűz Mária) mentettek meg, s azt elhelyezték a szentély jobb oldalán.

Barkóc szlovénül *Bakovci*, azért van többes számban, mert mint említettem, a falu két részből állt. A név délszláv eredetű, jelentése: (egyfajta) *berkenyefa*. A szót a Dráva–Száva közén használták a szlovének, a nyelvükben *brekovic*a alakban fordult elő. Magyarul *barkócafa* vagy *barkolca* néven szokták említeni a vidék lakói.

Több szakirodalom jegyzi fel a helységet *Barkócz*, *Barkolczi*, *Barkovcz*, *Balkoch*, *Barkocz*, *Balcolcz*, *Barkowcz*, *Barkowlcz* néven is. Előfordul a *Barkonch* és a *Barkóciás-puszt*a elnevezés is.

A család nevét első ízben 1513-ban egy nemesi összeírás alkalmával írják le: *Barkolczi*, mint kisenemesi család. Tehát mikor megkapták a kisenemesi rangot, s vele a birtokokat (Lovászi, Szent-Miklós, Barkóc) felvették egyik birtokuk nevét, egyúttal jelölve származási helyüket *-i képzővel* látták el azt. Az idők folyamán azonban a név változásokon ment át.

Ezek közül az egyik a névből a pótlónyúlás volt. A *Barkolczi* névből az *l* hang kiesett, majd az *ó* hang hosszúvá vált. Ez a változás valószínű nyelvjárási sajátosságok miatt következett be. Ez körülbelül akkor történt, mikor az 1526-os mohácsi vést követően a család kénytelen volt feladni ősi birtokait és Zemplén vármegyében letelepedni. Az elkobzott falvakat – így Barkóczot is – a Festetics család szerezte meg.

A második a név végén elhelyezkedő *-i* képző *-y-ra* való változása volt. Ez a módosítás mindössze a nemesi rangot volt hivatott hirdetni. Így lett a család neve Barkóczy. I. László, ki Zemplén vármegyében telepedett le, már ezzel a névvel nősült be a híres Ráskay familiába. A Barkóczy név a XVI. század óta változatlan.

1883 februárjában királyi engedéllyel a Szimodits (másképp Szmodiss) család is Barkóczyra változtatta a nevét. A mára kihalt Rosthy és a még ma is élő Hadik és Klapsch család pedig előnévként használta a Barkóczy nevet, sőt némelyikük eredeti nevét elhagyva csak ezt viselte. Családunkhoz nem fűzi rokonság őket.

A nemesi előnevekről

A Barkóczy család két nemesi előnevet is használt az idők során. A *szalait* és a *tavarnait*. Mind a kettő előnév a család származási helyét mutatja. A *szalai* arra utal, hogy a család Zala (régies nevén Szala) vármegyéből származik, első birtokait

és kismemesi rangját ott kapta. Mint tudjuk a Barkóczyak birtokait csak később csatolták Vas vármegyéhez.

A második előnév a *tavarnai*, már a család Zemplén vármegyei felemelkedéséhez kapcsolható. 1687-ben III. László megkapta a grófi rangot, s ezzel együtt több birtokot is, így többek közt Tavarnát. Mivel a család Zala (Vas) vármegyei birtokait teljesen elvesztette, a tavarnai előnevet mintegy az új birtokközpont helyét jelölve használta.

A Hadik-Barkóczy ág ezt a tavarnai nemesi nevet később elhagyta, s a Hadik család saját származási helyét vette föl előnévként a régi szalai mellé: így lett futaki és szalai Hadik-Barkóczy család.

A férfi és női keresztnévek

A névtani irodalomban ismert, hogy a XV–XVI. századig hazánkban mindenki csak egyetlen nevet kapott. A gyakoriság és az egyezések miatt később hivatalos iratokban az atya nevét kapcsolták hozzá. A XVI. század körül Magyarországon is kezdtek kialakulni a családnevek, elsőként a nemeseknél. Amíg mások testi-lelki tulajdonság, társadalmi állás, stb. után kaptak vezetéknévet, addig a nemeseknél elsősorban a származás vagy a birtok helyének megnevezése vált képzővel család-névvé.

A mindennapi élet folyamán azonban a *keresztnév* gyakrabban hangzik el mint a családnév. Használata miatt ezért feltétlenül érdemes egy család genealógiáját – jelen esetben a Barkóczyakét – végigkövetni, hogy mely századokban milyen keresztnévet választottak gyermekeiknek.

Dolgozatomban 450–500 éven keresztül követhetjük a keresztnévadási. E fél évezreden át 16 nemzedék követte egymást családjukban; női ágon és gyermeke- lenek esetében ugyan egy-egy ág kihalt, de I. Ferenc bárói ága utódaiban mind a mai napig él.

Az említett évszázadok során 86 férfi és 82 női nevet örökítettek meg a korabeli okiratok, anyakönyvek, illetve a családi „levéltár”. Ezek közé nem számítottam azokat a sárospataki anyakönyvben és másutt talált neveket, amelyeket pontosan nem sikerült a családfára illeszteni. Ezek a következők:

Krisztina *1674

Katalin *1677

Anna *1676

Zsuzsanna *1678

illetve apjuk neve:

János és Pál.

Ugyanúgy kimaradt az 1869-ben keresztanyaként leírt Éva, és az 1700-ban re- gisztrált István nevű családtag.

A férfi keresztnéveknél egy-két esetben bizonytalan a besorolás. Ennek két oka volt: a genealógiák az illetőt egyszer az egyik, másszor a másik néven említik, pél- dául: 1639: I. János (István); a másik ok az, hogy mint más nemesi családoknál is szokás volt, az újszülött több keresztnévet kapott, s nem biztos, hogy az anyaköny- vekben elsőként szereplő nevet használták a mindennapok során.

A férfinevek évszázadokra bontott betűrendes előfordulása a következő:

Férfi keresztnévek

Név	XVI.	XVII.	XVIII.	XIX.	XX.	Össz.
1. Ádám						1
2. Alajos						1
3. Antal						2
4. Artúr						1
5. Barnabás						1
6. Béla						2
7. Bertalan						2
8. Boldizsár						1
9. Elemér						1
10. Emil						1
11. Endre						1
12. Ferenc						11
13. Gábor						2
14. György						2
15. Imre						7
16. István						7
17. János						6
18. Jenő						1
19. Jób						1
20. József						7
21. Károly						1
22. László						12
23. Mihály						3
24. Pál						1
25. Sándor						4
26. Tamás						1
27. Zoltán						1
28. Zsigmond						5
Össz.:						
fő	4	16	33	27	6	86
név	3	9	11	20	4	28

Elemezve a táblázat adatait láthatjuk, hogy a XVIII–XIX. században éltek a legtöbben (33–27 fő), és a XIX. században válogattak a legtöbb férfi keresztnév közül (20 név). A névválasztási arány nagyon kedvező, hisz átlagban három fő viselt azonos keresztnévet. Századonként a következők a leggyakoribbak:

XVII.: Ferenc, János,

XVIII.: Imre, Ferenc, István, József, László,

XX.: László.

A XVI. század adatszámá miatt nem értékelhető. A XIX. században, amikor a legtöbb név közül választottak, egy sem fordul elő kettőnél többször. Összesítve a férfinéveket, a következő az előfordulásuk:

1. László	12
2. Ferenc	11
3. József	7
4. Imre	7
István	7

A keresztnéveket vizsgálva mindig felvetődik a kérdés: mi motiválhatta a szülőket gyermekük névválasztásakor. (Az okokat keresve adathiányok miatt néhányat sajnos nem állt módomban megfigyelni.) Ilyenek: a születés napja és a név összefüggése; keresztszülőtől örökölte-e a nevet, stb. Néhány *motívum* viszont nagyon jól megfigyelhető, ha elemzzük a családfát, s végiggondoljuk a család történetét. Ezeket a tendenciákat, illetve kiugró érdekességeket kívánom a következő részben bemutatni. A családban leggyakoribb férfinév a *László*. Gyakori visszatérésének okai a következők:

– I. László (†1577) még Zala megyében született, ahol mint határőrvidéken különösen nagy tiszteletnek örvendett az országvédő lovagkirály, Szent László. Az irodalom szerint ennek két bizonyítéka is van. Veleméren a XIII. századi kora gótikus templomban látható az Aquila János által festett Szent László-kép. A Barkóchoz közeleső Bántornyan (Szlovénia: Turnisce) pedig a Bánffy család rendelkezése az említett vándorfestő 1383-ban megörökítette a templombelsőben az egész Szent László-legendát. Őseim bizonyára ismerték ezt, sokat hallhattak a prédikációkban Szent Lászlóról, mivel a templom számukra a legközelebbi búcsújáró hely volt.

– III. László (1601–1659) emelkedett ki a kisnemesek közül elsőként. Zala (Vas) vármegyéből Zemplénbe költözve benősült a gazdag Ráskay családba, és grófi rangot szerzett. Ettől fogva neve következetességgel ismétlődik, mint Wertner Mór írja: „Kiváló hősök neve fogalommá vált, a családi dicsőség megsemmélyesítőjévé emelkedett”.

A második leggyakoribb, családra jellemző név a *Ferenc*. A névválasztás okai szintén többfélék lehetnek:

– Az előbb említett Ráskay családban a legtöbbször felbukkanó férfinév a *Ferenc*. Magának Ráskay Katának a fiútestvérét is így nevezték.

– A bárói ág első férfitagját szintén így hívták (1625).

– A családban már öröklődő nevet a XVIII. században V. Ferenc egri püspök, majd esztergomi érsek örögbírtette. Ezt később is szinte minden nemzedéki sorban megtalálhatjuk.

Ha e nevek gyakoriságát összevetjük Kálmán Béla névvizsgálataival, akkor láthatjuk, hogy ezen századokban a *Ferenc* csak 13. a *László* pedig csak 14. volt a rangsorban.

A családfán elsőként szereplő Tamás neve nem öröklődött, pedig a XVI–XVII. században gyakori név volt Magyarországon. Oka bizonyára az lehetett, hogy nevéhez nem fűződött semmilyen családi esemény. A XVI. századból meg kell még említenünk egy ritka nevet, a *Jóbot* (1557), amely a korai genealógiákban nem sze-

repel. LADÓ utónévkönyve szerint héber eredetű (*Hiób*), jelentése tűrő vagy üldözött. A névadás indítékára semmilyen családi indokot nem találtam.

A XVIII. századból két névre is érdemes figyelni. Az *Imre* hazánk más vidékein a ritkábbak között fordult elő, ám e családban hat fiút is erre a névre kereszteltek. Ettől a századtól számít újszerű névnek a *József*, miután az egyház Jézus nevelőapját szentjei közé emelte. Mint említettem a család XIX. századi névadási szokása jelentősen megváltozott. Már 20 névből válogattak:

- a millennium alkalmával felújított ősi magyar nevek divatját ők is követték, ekkor találkozunk a családban először ezekkel: *Béla, Elemér, Endre, Jenő, Zoltán*;

- a családban már kétszer olvasható *Sándor* név az országos divat hatására újra szerepel;

- Barkóczy Bertalan fiai: *Béla, Barnabás, Bertalan*. A négyszeres alliteráció bizonyára nem véletlenszerű. A ritkán előforduló nevekből következtetéseket nem szabad levonnunk.

A többi keresztnévről még a későbbiek folyamán újra szólok, mégis ki kell emelnünk III. Sándor (1857–1925) családjában megfigyelhető egészen különleges névadási érdekességet. Két leányának volt *Mária* az első neve (mindkettő élt), két fiútesvérüknek a második keresztnéve szintén *Mária* volt. Azaz a családban négy élő gyermek kapta ezt a nevet. Külön szeretnék kitérni arra a nyugati országokból hazánkba terjedt szokásra, hogy fiúgyermek többedik keresztnévként női nevet kapott. A szakirodalom ennek több feltételezett okát említi. J. SOLTÉSZ KATALIN GOTTSCHALDra hivatkozva az ellenreformáció szentkultuszára vezeti vissza e szokást. Nyugati országokban a *Mária* név helyett ritkábban a *Teréziát* is adhatták. KÁLMÁN BÉLA említi, hogy gyakran adtak fiúknak lánynevet azzal a céllal, hogy ne vigyék el őket katonának. (Ez a megállapítás nem vonatkozhat a Barkóczyakra, mivel a család férfitagjai közül nagyon sokan magas katonai rangot viseltek.) A legvalószínűbb ok a hazánkban a múlt század végén megerősödött Mária-kultusz, amikor az ország egész területén megfigyelhető, hogy lányoknál a *Mária* a leggyakoribb keresztnév. A fiúkat pedig második néven szívesen ajánlották Magyarország oltalmazójának, Szűz Máriának pártfogásába. A leírt *Sándor Mária*, és *Imre Mária* épp ezekben az években született (1896 és 1898).

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a családban a férfinevek a – XIX. század végét kivéve – hagyományosak, családon belül öröklődnek, apáról fiúra vagy nagyapáról unokára. A két leggyakoribb (*László, Ferenc*) pedig a családra kimon-dottan jellemző, minden században felbukkanó keresztnév.

A női keresztnévek előfordulása jellemzőiben eltér a férfinevektől. Az említett közel öt évszázad alatt a családban 82 adatot sikerült összegyűjteni.

Női keresztnévek

Név	XVI.	XVII.	XVIII.	XIX.	XX.	Össz.
1. Alojzia						1
2. Amália						2
3. Anna						2
4. Antónia						1
5. Borbála						4

6. Ella						1
7. Erzsébet						3
8. Éva						5
9. Franciska						2
10. Ilona						4
11. Izabella						1
12. Jozefa						1
13. Judit						2
14. Julianna						5
15. Karolina						1
16. Katalin						4
17. Klára						3
18. Konstancia						1
19. Krisztina						3
20. Leopoldina						2
21. Magdolna						1
22. Margit						2
23. Mária						15
24. Nepomuce						1
25. Otília						1
26. Petronella						1
27. Rita						1
28. Róza						3
29. Sarolta						4
30. Szidónia						1
31. Teréz						2
32. Zsófia						1
33. Zsuzsanna						1

Össz.:

fő	2	17	21	32	10	82
név	2	10	16	20	8	30

A magas szám azért meglepő, mivel a nemesi családfák a nőket nem vezették olyan pontosan, mint a férfiakat, hisz nem örökítették tovább a nemesi nevet. Az adatok száma bizonyára ennél jóval több – de ez érvényes a férfi nevekre is –, hisz a születéskor elhunytakat legtöbbször fel sem jegyezték. Az előbb említett 82 személy 30 különböző névre hallgatott. Ez az arány még kedvezőbb a férfiakénál is, ugyanis mindössze 2,7 személyre jutott egy-egy név. A legmagasabb adatszám a XIX. századból maradt ránk (32 fő), akik 20 női nevet viseltek. Kis száma miatt a XVI. és a XX. század nem elemezhető. A XVII. század leggyakoribb neve a *Julianna* és a *Mária*, a XVIII. századé *Mária*, a XIX. századé pedig *Mária* és *Ilona*. Sorrendiségében a következők voltak a családban használatos nevek:

1.	Mária	15
2.	Julianna	5
	Éva	5
3.	Borbála	4
	Ilona	4
	Katalin	4
	Sarolta	4

A nőknél a *Mária* a Barkóczy családra jellemző név, amely négy évszázadon keresztül folyamatosan előfordult. Kálmán Béla megfigyelése szerint a XVII. században ez a név a hetedik, a XVIII. században pedig csak a tizedik helyen szerepel az országos előfordulási jegyzékben. Az öt követők messze leszakadnak tőle. E században erős német hatás tükröződik a névválasztásban. Kedvelt lett a férfinévek női megfelelőjének választása. Ilyenek: *Antónia* (Antal), *Franciska* (Ferenc), *Karolina* (Károly), *Konstancia* (Konstantin), *Leopoldina* (Leopold), *Nepomuce* (Nepomuk).

Ez utóbbi azért is érdekes, mert eredetileg nem önálló keresztnév volt, hanem jelzőből állandósult (Nepomuki Szent János). A XIX. században újabb két férfinévből keletkezett német nevet olvashatunk: *Alojzia* (Alajos), és *Jozefa* (József). A századvégi nemzeti fellángolás idején kevés ősi magyar névből válogathattak, ezért családjukban is csupán egy fordul elő, de az ötször: *Sarolta*. Kordivatot követő névválasztás figyelhető meg az *Amália*, *Bella*, *Ella*, *Otilia*, *Petronella*, és *Szidónia* esetében.

A négy-öt alkalommal előforduló nevek közül az *Ilona* csak a XIX. századra jellemző. Érdekességként említem meg, hogy a *Zsuzsanna* nevet senki sem örökölte. Pedig viselője Széchényi Antal felesége volt, akik 1741-ben Nagycenkre költöztek, és nekik tulajdonítják a híres, 3 km hosszú hársfasor ültetését. Ugyanúgy érthetetlen a *Judit* ritka előfordulása, noha ehhez a névhez is híres Barkóczy-feleség, Koháry Judit neve kapcsolódik.

A férfinévvel ellentétben megállapíthatjuk, hogy az egy *Mária* nevet kivéve az öröklődés a család nőtagjainál nem jellemző.

A családtagok választáskor a hagyományok helyett inkább az adott század névadási szokásait követték. Ebből következik, hogy sok idegen eredetű, számunkra ma már szokatlant olvashatunk a családfán.

Több keresztnév adása

A nemesi családokban a XVIII. századtól figyelhető meg Magyarországon elsőként, hogy gyermekeiknek kettő, később több keresztnévet is adtak. Ezzel mintegy több védőszent oltalmába ajánlották az újszülöttet (ezt a szokást később átvették a középréteg tagjai is: jegyző, tanító, ügyvéd, stb.) Az alsóbb rétegeknél jóval később regisztrálható e névadási forma.

Családunkban a több név adására viszonylag kevés adatot találunk. Feltevésem szerint őseim is bizonyára követhették e divatot. A családfákon azonban körülményes volt jelölni a kevés hely miatt a több keresztnévet. Már korábban utaltam

rá, hogy a két néven leírt személyek valószínűleg szintén két-három nevet kaptak, de az egyes dokumentumokban ezekből mást-mást rögzítettek.

A férfiaknál csupán a XIX. század végén olvashatunk két személyt, akikről biztosan tudjuk ezt a tényt (lásd: korábban leírt *Sándor Mária* és *Imre Mária*). A női neveknel a jelenséggel korábban találkozunk. Az 1772-ben meghalt *Klára Auróra* második neve abban a korban ritkaságnak számított. A XVIII. század végén találkozunk egy *Mária Zsuzsanna* nevűvel. A következő többnevű családtag 1900-ban született: *Mária Margit Etelka Michaela*. Mint már említettem a *Mária* a *Barkóczy* család leggyakoribb női neve. A második név az anyától öröklődött. Az *Etelka* (Dugonics András alkotta az *Etele* név mintájára) a múlt század második felének volt divatos női neve. A negyedik név a *Michaela* a magyar *Mihály* női megfelelője, ma már nem anyakönyveztethető hazánkban. A név viselője, mint tudjuk, Franciaországban élt, elképzelhető, hogy e névnek franciás változatát használta.

A negyedik esetben az előbb leírt személy húga, első névként szintén a *Mária* nevet kapta, így bizonyára a mindennapi életben a második nevét használta (*Mária Erzsébet*). A női neveknel viselték még második névként a *Saroltát*, valamint a *Ritát* is.

Több keresztnév kimutatása a családban csak akkor lenne lehetséges, ha a jelenleg Szlovákiában levő plébániák eredeti anyakönyveit módomban állna tanulmányozni. (A nagy Zemplén megyei birtokközpontok ugyanis a következők voltak: Tavarna-Tovarné, Nagycseb-Zbince, Imreg-Brehov stb.).

Becézőnevek

A becézőnév a helyettesítő nevek igen gyakori csoportja. Az egyházi anyakönyvekben és más egyéb hivatalos iratokban nagyon ritkán fordul elő a keresztnévek becéző változata. Ugyanis az anyakönyveket vezetőknél határozottan megtiltották ezeknek az erős érzelmi töltetű alakoknak a bejegyzését. Ennek ellenére minden anyakönyvben, minden családfán elő-előfordulnak becézett formák. Hajdú Mihály szerint épp ezen ritkán előforduló nevek írásban rögzítése azt bizonyítja, hogy az adott korra, területre, jelen esetben a családra nagyon jellemzőek lehettek. A *Barkóczy*knál az első adatot 1568-ban rögzítették (*Erzse*), a legutolsót 1894-ben (*Sárika*). A kötelező állami anyakönyvezés bevezetése (1895) után nem találkozunk becéző alakokkal. Szeretném kiemelni, hogy a család férfitagjai között egyetlen egy becéző formával sem találkozunk. (A névkutatók országos megfigyelése, hogy a leírt férfi becenevek száma viszonylag kevés.) Családfánkon tehát csak női beceneveket olvashatunk. Ez is csupán öt névnek a hét különböző becéző formája 11 előfordulással. Ezek a következők:

Borbála: Bora, Boris,

Erzsébet: Betuska, Erzse,

Katalin: Kata,

Sarolta: Sárika,

Zsuzsanna: Zsuzsa.

A becézőnevek vizsgálatát HAJDÚ MIHÁLY besorolása alapján végeztem el. Két fő típust lehet megkülönböztetni: egyrészük rövidüléssel, másikuk egy vagy többelemű képző feltételével alakult. A becézett alakok rendszere a következő:

1. Név végi rövidüléssel alakult:

<i>Teréz</i>	2 előfordulás
<i>Róza</i>	3

2. Képzéssel alakult:

a. a név rövidülése + egyelemű képző:

-a	<i>Bora</i>	3
	<i>Kata</i>	2
	<i>Zsuzsa</i>	1
-e	<i>Erzse</i>	2

b. a név rövidülése + testesebb képző:

-is	<i>Boris</i>	1
-ika	<i>Sárka</i>	1

4. Név csonkulása + testesebb képző:

-uska	<i>Betuska</i>	1

5. Idegen becézőnév:

<i>Kitti</i>	1

Elképzelhető, hogy a háromszor előforduló *Róza* (XVIII–XIX. sz.) szintén becézett név, hisz e korban a *Rozália* volt hivatalosan anyakönyvezhető. Ugyanez a helyzet lehet az 1738-ban és 1786-ban regisztrált *Teréz* (Terézia) esetében is.

A vizsgált 450 év (az első összefüggéstelen adat mintegy ötszáz éves!) névanyaga családjainkban részint erősen hagyományt, részint bizonyos korokban kordivatot követő. Feltevésem szerint – más családfákat is tanulmányozva – hiányoznak az adattáramból azok, akik csecsemőkorban elhunytak, valamint sok, a családnevet tovább nem vivő női családtag is. Keresztnevük kinyomozása több évszázad távlatából már szinte lehetetlen, pedig csak velük lenne teljes a kép családom névanyagáról.

BARKÓCZY LÁSZLÓ

Adalékok Tiszaszőlős történeti helyneveihez*

Századunk második felének magyar helynévkutatói gyűjtéseikben többnyire a teljességre törekedtek, amikor egy-egy település, járás, megye stb. élő, történeti vagy ezek együttes földrajzi névi anyagát szándékoztak feltárni. Az igény és a cél helyes és követendő, de hogy valakinek sikerült-e egyáltalán elérnie, megvalósítania, az kétséges. Az élő névanyag egészének az „összeszedését” nagyban befolyásolja például az adatközlők száma, az ő hely- és névismeretük, a földrajzi objektumok

* E tanulmánnyal köszönti a NÉ. a 70 éves Fekete Pétert.